

СЕМИОСТИЛИЧНИТЕ КОДОВЕ ВЪВ ФИНАЛНИЯ МОНОЛОГ НА РОМАНА „ВЪЗВИШЕНИЕ“ НА МИЛЕН РУСКОВ

Мария-Лиля Борисова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

(България)

SEMIOSTYLISTIC CODES IN THE FINAL MONOLOGUE OF THE NOVEL “SUMMIT” BY MILEN RUSKOV

Mariya-Liya Borisova

Sofia University “St. Kliment Ohridski” (Bulgaria)

E-mail: iqborisova@abv.bg

Abstract: The text of the novel is seen as a convergence zone where linguistic markers are approached at different levels (phonematically, verbally, morphologically, syntactically, stylistically) with the purpose of structuring linguistic elements. An attempt has been made to verify the hypothesis that, through the monolithic structure built up by semiostylistic codes and bearing the sense of dialogue, Milen Ruskov manages to increase the power of the artistic impulse related to the presentation of the existential problems that are set in the final monologue.

Keywords: semiostylistic codes, linguistic markers, convergence zone

Резюме: Текстът на романа бива разглеждан като конвергентна зона, в която се сближават лингвистични маркери, разглеждани на отделни равнища (фонематично, лексикално, морфологично, синтактично, стилистично) с работна цел, за да се структурират езиковите елементи. Направен е опит да се провери хипо-

тезата, че чрез монологичната структура, изградена с помощта на семиостилистичните кодове и носеща в себе си усещането за диалог, Милен Русков успява да повиши силата на художественото внушение, свързано с представянето на екзистенциалните проблеми, които са заложени във финалния монолог.

Ключови думи: семиостилични кодове, лингвистични маркери, конвергентна зона

В настоящия текст са разгледани стилистичните кодове във финалния монолог на романа „Възвишение“. За гръбнак на анализа са използвани постановки, които се отричат в книгата на Гергана Дачева – „Стилистични кодове на комичното“ (Дачева 2002).

Според Ян Мукаржовски повечето монолози са изградени на принципа на диалогичността, защото всяка една речева ситуация се стреми към достигането на равновесие между полюсните точки на диалога и монолога (Мукаржовски 1993). В контекста на твърдението на Мукаржовски и съгласно модела на Якобсон, може да бъде прието, че героят е в ролята на адресант, читателят в тази на адресат, а монологът функционира на нивото на съобщението, като по този начин подпомага по-лесното възприемане на идеите.

Направен е опит да се провери хипотезата, че чрез монологичната структура, изградена с помощта на семиостилистичните кодове и носеща в себе си усещането за диалог, Милен Русков успява да повиши силата на художественото внушение, свързано с представянето на екзистенциалните проблеми, които са заложени във финалния монолог. Важно е да бъде уточнено, че текстът на романа бива разглеждан като конвергентна зона, в която се сближават лингвистични маркери, разгледани на отделни равнища (фонематично, лексикално, морфологично, синтактично, стилистично) с работна цел, за да се структурират езиковите елементи.

Фонематичният анализ на семиостилистичните кодове в монолога се опира на част от постановките на Радосвет Коларов, свързани с метафоничните структури, които се откриват в книгата му „Звук и мисъл“ (Коларов 1983), намиращи приложение във вече посоченото изследване на Гергана Дачева. Необходимо е да се направи уговорка, че е обърнато внимание само на метафоничните структури от фреквентен тип, които са преобладаващи в малкия по обем анализиран текст.

• С, З, Ш, Ж

Затворих букваря. Не ми ся чете. Искам просто ей тъй да погледам белий свят, дорде е време. От мястото си зад камъка виждам как леко ся люлеят жълтите треви, зелената горска шума, виждам отгоре небето, синьо, с бели перести облаци, още цяло обляно от слънце, в тоя безкраен следобед. И светлина, светлина, насякъде светлина! Светлоструй. Няма друго време на годината като месец Септемврий. (Русков 2011: 405)

• Ч, Ш

Светът е много хубав, братя, много красив, така му ся ще на чилик да остане още в него. Още миг, още минута само. Всякий ище да живеи. Трудно е да ся разделиш със светът. Нечовешки трудно е тъй. Все нещо та влече обратно, гущата ти назад я тегли. (Русков 2011: 406)

Шушкатавите съгласни са исторически меки съгласни, чрез които се засилва усещането за спокойствието, което носи описаният пейзаж. Тяхната употреба при изграждането на монолога подпомага възможността на читателя да възприеме по-лесно внушенията, свързани с емоционалната натовареност на природната картина.

• Е, А + съгласни и сонори

Гледам – вятърът развива франковете, що ги зехме на времето от френеца, паднали ми от джобът. Букварят обаче още е там. (Русков 2011: 405)

Асонансът, постигнат чрез повторението на високите гласни Е и А, подсилва идеята за звукописа, чрез който се постига внушение за динамика в изказа. Високата фреквентност на сонора Р в същия пример е присъща за описанието на пейзаж или обстановка. Коларов твърди, че Р и Р' се смятат за фонемни, които имат повече предметност и ярко изразен елемент на енергичност и суровост (Коларов 1983). Фонематичното равнище е спорно според специалистите, но в настоящото изследване то е разгледано като допълващо конвергенцията, която се създава в текста, и с чиято помощ се повишава художественото внушение.

Стилистичните кодове се изграждат и на лексикално равнище, което, както е известно, е най-лесно разпознаваемо от интерпретаторите. То е разделено на две нива според употребената в текста лексика – архаизми и диалектизми; чуждици.

- Архаизми и диалектизми: „букваря“ (Русков 2011: 405), „франковете“ (Русков 2011: 403), „френеца“ (Русков 2011: 403), „ищи“ (Русков 2011: 404), „ся възвися“ (Русков 2011: 407), „красен“ (Русков 2011: 405), „чильяк“ (Русков 2011: 404), „славолюбие“ (Русков 2011: 406), „изпроводяк“ (Русков 2011: 407), „обесник“ (Русков 2011: 406).
- Чуждици: „джобът“ (Русков 2011: 405), „революцията“ (Русков 2011: 406), „суета“ (Русков 2011: 404).

В това ниво на преден план излиза опитът на автора да представи асимилационните процеси от края на Възраждането, свързани с усвояването на чужда лексика. Често тези опити водят със себе си елемента на комичност. Той е предизвикан от факта, че съвременният читател вече борава със заетата и вече кодифицирана по определен начин лексика, а примерите от текста му звучат като пароними. Лексикалното равнище допринася за изграждането на представата за достоверност на описаното събитие, която представя дава

възможност на читателя да разчете кодовете на миналото, с което се разделя героят. То е ключово за създаването на конвергенцията в текста.

На морфологично равнище са разгледани съществителни и прилагателни имена, с чиято помощ е изграден емоционалният план на изказванията. При употребата на съществителни имена впечатление прави многократната употреба на съществителното име *брат* в звателна форма: „брате“ (Русков 2011: 406), „братя“ (Русков 2011: 407). Прилагателните имена са силно експресивно натоварени при описанието на природата и емоциите на героя: „светът е много хубав“ (Русков 2011: 407), „нежна младост мечтата“ (Русков 2011: 407), „хватка му е желязна“ (Русков 2011: 406), „мъчна безпътница“ (Русков 2011: 406). От посочените примери става ясно, че и на морфологично ниво Русков успява да изгради емоционалния план на изказванията по начин, по който читателят да се почувства съпреживяващ случващото се, но в ролята на мълчалив свидетел.

На синтактично равнище словоредът е разместен и често се срещат примери за инверсия, която да подсили внушенията:

– „Извадих го, отворих го, гледам, на 53 страница съм попаднал, дето са басните, и най-отгоре пише: Все нещо та влече обратно, душата ти назад я тегли.“, „на нежна младост мечтата“. Откриват се и безглаголни изречения, които подсилват стилистичните ефекти: „Брате! Смелост!...“ (Русков 2011: 405).

– „Ах, излъгаха ма“ ще речеш, като Общия. Аче после, като увиснеш на въжето, ти можеш биля в историята влезе“ (Русков 2011: 405).

– „Трудно е да ся разделиш със светът. Нечовешки трудно е туй.“ (Русков 2011: 406) – редуване на словоредните модели, което цели засилване на внушенията. Чрез синтактичното равнище се изгражда семиостилистичен код. Думите на умиращия са положени в рам-

ките на стилизирана реч, напомняща спонтанната и неподготвена реч, каквато се очаква да бъде тя в такава ситуация.

От гледна точка на свръхфразовото единство, трябва да се обърне внимание на градивната му част – изречението. В текста изказването: „Всякий ище да живеѝ“ (Русков 2011: 405) се превръща в периодично повтарящ се рефрен в края на абзац, между отделни изречения или графично обособен като абзац. Очевидно е, че това му позициониране не е случайно. Основна тема на монолога е разделянето със света, което се случва заради непредвидена ситуация. В този случай на преден план излизат инстинктът за самосъхранение и жаждата за живот, изразени в обобщаващия израз.

На стилистично ниво основната идея на разглеждания текст се реализира чрез проблема за интертекстуалността, която ясно се открива в монолога (трябва да бъде направена уговорката, че всички примери са разгледани в плана на стилистиката. Отделянето на стилистичното равнище е направено с работна цел). Героят отваря „Букварят“ в последните минути от живота си. Тук авторът насочва читателя към текста на Рибния буквар на Петър Берон, както и към идеята за буквара, с чиято помощ всеки прави първите си стъпки в опознаването на заобикалящия свят. Присъствието на Буквара във финала на произведението функционира и като своеобразна рамка на целия текст.

Интертекстуалният прочит продължава с инкорпорирането на пасаж от „Горски пътник“ на Раковски, чрез който героят изразява собствените си емоции. Друг пример за интертекстуалност се открива в изреча: „Но Демогоргонът здраво та държи, хватка му е желязна!“ (Русков 2011:405). Тук съзнанието на читателя прави връзка с митологичните текстове, в които Демогоргонът е божество или демон, свързано с подземния свят, възприемано като мощно първобитно същество, чието име е табу.

Стилистичното равнище завършва рамката, свързана с актуализацията на лингвистичните процеси в текста, които, от своя страна, изграждат полето на конвергенцията, което провокира възприемателните от читателя модели на различни нива.

На базата на разгледаните примери могат да бъдат направени следните изводи:

- Хипотезата, представена в началото на текста, е вярна.
- Монологът успява да повиши силата на художественото внушение, свързано с представянето на екзистенциални проблеми, не само заради специфичната си структура, а и защото е изграден от семиостилистични кодове.
- Семиостилистичните равнища, отделени само с работна цел, които създават конвергенцията в текста, показват многократната му кодираност на различни нива.
- Екзистенциалните проблеми, представени във финалния монолог, могат да бъдат успешно приложени от читателя на различни когнитивни равнища благодарение на многопластовата кодираност.

Библиография

Дачева 2002: Дачева, Г. Стилистични кодове на комичното. София: Сема-РШ, 2002.

Коларов 1983: Коларов, Р. Звук и смисъл. София: БАН, 1983.

Мукаржовски 1993: Мукаржовски, Я. Студии по теория на изкуството. София: Наука и изкуство, 1993.